

Јацек Дукај

МРАЗ

БИБЛИОТЕКА – НЕ БРЗАЈ

За Издавачот
Филип Димевски

Уредник
Наталиа Лукомска

Наслов на оригиналот:
Jacek Dukaj, Lód
©Jacek Dukaj

Јазична редакција
Филип Димевски

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Бојан Димитријевиќ

**This project has been funded with support from the Culture Programme (2007-2013)
of the European Commission**

**Книгата е издадена со помош на Програмата за култура (2007-2013)
на Европската унија**

This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Изданието ги пренесува исклучиво погледите на авторот и Комисијата не сноси одговорност за употребата на податоците кои се содржани во него.

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

Јацек Дукај

МРАЗ

Превод од полски јазик:
Филип Димевски

Ние не мрземе.

I. Варшава

Доколку војникот испука куршум од пушка, тогаш во тој миг почнува да постои рана, којашто куршумот за некое време ќе ја издупчи во непријателот; доколку некој прими доза неизлечлив отров, тогаш во тој миг започнува последниот смртен процес, макар и неговиот миг да надојде дури за неколку дена. Оправдано античките луѓе велеле: умревме уште во мигот на раѓањето. Власт над понатамошниот пат на куршумот и отровот (и делумно над себедоживувањето) немаме.

ГЛАВА ПРВА

За синот вреден илјада рубли

14-ти јули 1924 година, кога дојдоа по мене чиновниците од Министерството за зима, вечерта спроти сиберијадата, дури тогаш почнав да се сомневам дека не постојам.

Под јорган, под три кебиња и стар габардински плашт, во бархетни сиври и плетен џемпер, во чорапи навлечени врз чорапи – само стапалата сиркаа од под јорганот и кебињата – по долгиот сон најпосле размрзнат, свиен речиси како клопче, со главата пикната под перницата со дебела навлака, така што дури и звуците допираа веќе меки, загреани, облеани со восок, како мравки потопени во смола, така тие полека и со голем труд проникнуваа во длабочината, низ сонот и низ перницата, милиметар по милиметар, збор по збор:

– Гаспадин Вјењедикт Јерославски.

– Тој е.

– Спит?

– Спит, Иван Иванович.

Глас и глас, првиот низок и зарипнат, а другиот низок и мелодичен; уште пред да го подигнам кебето и клепката, веќе ги видов како се наведнуваат над мене, тој зарипнатиот од страната на главата, а тој мелодичниот од страната на стапалата, моите царски ангели.

– Го разбудивме младиот господин Вјењедикт – констатираше Иван, кога ја подигнав другата клепка. И кимна на Бернатова; домаќинката послушно ја напушти собата.

Иван си ја приближи табуретката и седна; колената му беа споени, а на нив имаше црн полуцилиндар со тесен перваз. Висок ватермердер¹, бел како снег на пладневното сонце, ми ги дразнеше очите, бел ватермердер и бели службенички манжетни, кои заслепуваа врз основата на едноличната црнина на нивните облеки. Трепкав.

– Дозволете, Вјењедикт Филипович.

Си дозволија. Другиот седна на крајот од креветот, повлекувајќи го јорганот со својата тежина, така што дури морав да го пуштам; повторно ги повлекох кебињата и се кренав на растурената постела, па само што ги открив и плеките, студен воздух ми се вовре под џемперот и сиврите, затреперив, разбуден.

На рамената го нафрлив плаштот, а колената ги подметнав под брадата.

Развеселено ме гледаа.

– Како здравјето?

Се накашлав. Во грлото ми се беа насобрале ноќна плуканица, нагризувачка киселина од сите содржини на желудникот, од колбас со лук, корнишони, и што уште вчера не јадевме, топол напиток од дрен, цигари, многу цигари. Се завртев кон сидот и ’ркнав во плукалникот. Дури целиот се свиткав. Свиткан, долго време тешко кашлав. Си ја избришав устата со распарталениот ракав од плаштот.

– Челично.

– Одлично, одлично, се плашевме дека од кревет нема да станете.

Станав. Паричникот лежеше покрај прозорецот, пикнат зад саксија со мртов пеларгониум. Го извлеков документот и на Иван му го подметнав под носот. Не го ни погледна.

¹ Ватермердер (гер. *Vatermörder*) – вид висока, крута крагна на кошула.

– Ама гаспадин Јерославски! Зар ние сме некои жандарми! – Се исправи уште повеќе на табуретката, мислеа дека тоа не е возможно, но уште се исправи, сега сидовите изгледаа како да се криви, орманот грбав, рамката на вратата сколиотична; налутен, чиновникот ја подигна брадата и ги издаде градите. – Би сакале љубезно да ве поканиме кај нас на Медена, на чај и слатки, комесарот секогаш си носи шербетлии, гурабии, еклери, директно од Семадени, вистинска гозба за непцето, ако можам така да се изразам, што велиш ти, Кирил?

– Можете, Иван Иванович, нема проблем – запеа Кирил.

Иван Иванович имаше мустаќи како сом, обилно намачкани со помада и подвиени нагоре; Кирил, пак, целиот беше мазно избричен. Иван од џебот на елекот извади часовник врзан на синцирче и соопшти дека е пет минути до пет часот, комесарот Прајс мошне ја цени навременоста, а во колку часот излегува на вечера? Се договорил со генерал-мајорот во Француски.

Кирил го почести Иван со бурмут, Иван го почести Кирил со цигара, а тие ме гледаа како се облекувам. Во леѓенот истуриа ледена вода. Плочките на печката беа ладни. Го подзавртеа фитилот во ламбата. Единствениот прозорец во собата гледаше кон тесното дворче, а пак стаклата толку беа обраснати со нечистотија и сињак, што дури напладне едвај проникнуваше малку сончева светлина. Кога се бричев – кога сè уште се бричев – морав пред огледалото да поставувам ламба пуштена на најголем пламен. Зига се подели со бричот веднаш по доаѓањето во Варшава; пушти брада достојна за поп. Погледнав кон неговата постела од другата страна на печката. Обично во понеделник има предавања, сигурно станал в зори. На креветот на Зигмунт лежеа црните наметки на чиновниците, нивните ракавици, бастун и шал. Масата, пак, беше претрупана со валкани садови, шишиња (празни), книги, списанија, тетратки, Зига си ги сушеше чорапите и долната облека, обесувајќи ги на рабовите, притиснати со атласи по анатомија и латински речници. А на средина на масата, на расчитаната, измрсена *Über die Hypothesen welche der Geometrie zu Grunde liegen* од Риман и врз купот пожолтени „Варшавски курири“, коишто се чуваа за потпалување, за пополнување на пукнатините расцепени од мразот и за сушење на чевлите, а исто така и за виткање сендвичи – таму се извишуваше двоен ред цели и недогорени свеќи, руините на стеаринскиот Партенон. Покрај сидот спроти печката се искачуваа рамни столбови од книги во тврда обвивка, подредени според форматот и дебелината, и според честината на употреба. Икончето со Богородица Остробрамска, коешто висеше над книгите на зачадениот сид – единствената оставштина од претходните станари, кои Бернатова ги исфрли на улица поради „непристојно поведение“ – докрај беше поцрнело и сега повеќе изгледаше како елемент од средновековен оклоп за лилипутанци. Иван долго го гледаше, со голема напрегнатост, неподвижно сместен на масичето, со левата рака со цигара во неа тргната настрана од телото под агол од четириесет и пет степени, со десната потпрена на бутот покрај полуцилиндерот, муртејќи ги веѓите и носот, со напчени мустаќи – тогаш сфатив дека тој е речиси слеп, дека е канцелариски кратковид, на носот и под очните вдлабнатини имаше траги од бинокли, без бинокли му преостана да се ослони на Кирил. Влегоа директно од студот и Иван мораше да ги симне очилата. И мене тука понекогаш ми солзат очите. Воздухот во внатрешноста на зградата е густ, тежок, исполнет со сите мириси на човечките и животинските организми, прозорците никој не ги отвора, вратата веднаш се треснува и со партали се затнуваат процепите над прагот за да не излезе топлината од зградата – за огрев нели треба да се плати, а кој би имал доволно пари за јаглен, тој воопшто не би се гнездел во такви темни простории, каде што воздухот е густ, тежок, кога го дишеш како да пиеш вода исплукана од соседот и неговиот пес, секој твој здив претходно милион пати поминал низ туберкулозни бели дробови на селани,

Евреји, кочијаша, касапи и курви, искашлан од црните грклани се враќа кај тебе повторно и повторно, прецеден од нивните лиги и слуз, испуштен преку мувლოსаните, вошливи и загноени тела, тие искашлале, ишмркале, ти го повратиле на тебе право во уста, мораш да голтнеш, мораш да дишеш, диши!

– Се изви-се извинувам.

Нужникот на крајот од ходникот за среќа тукушто не беше зафатен. Повраќав во дупката од која во лицето ме удри ледена смрдеа. Од под посраната даска излегуваа бубашваби. Кога ми минуваа под брадата ги гмечев со палецот.

Штом излегов повторно во ходникот го здогледав Кирил како стои на прагот од собата – ме држеше на око, чуваше стража да не им избегам на студот по сиври и џемпер. Со разбирање се насмевнав. Ми подаде марамче и покажа на левиот образ. Се избришав. Кога сакав да му го вратам, тој се повлече чекор наназад. Се насмевнав по вторпат. Имам широка уста, мошне лесно се насмевнува.

Ја земав мојата единствена облека за излегување, односно црниот костим, во којшто ги полагав последните испити; да не беа слоевите облека оддолу, сега тој би висел на мене како на скелет. Службениците гледаа како си ги врзувам чевлите, како си го закопчувам елекот, како се борам со крутата целулоидна крагна закопчана на последната памучна кошула. Го земав документот и остатокот од готовината, три рубли и четириесет и две копејки – поткупот со таква сума ќе биде едвај симболичен, но со празни џебови во установа човек се чувствува како гол. Меѓутоа, со стариот овчи кожув ништо не можев да сторам, крпеници, дамки, криви шевови, немав друго. Молкум гледаа како ги пикам рацете во несиметричните ракави, левиот подолг. Извинувачки се насмевнав. Кирил го наплунчи моливот и скрупулозно запиша нешто на манжетната.

Излеговме. Бернатова очигледно сиркаше низ подотворената врата – веднаш се појави пред чиновниците, заруменета и раздрдорена, за да ги спроведе назад по скалите од вториот кат и низ двата дворови-бунари до главната порта, каде што стражарот Валенти, откако си ја поправи шапката со месингов перваз и го сокри лулето во џеб, забрзано го метеше снегот од тротоарот и им помагаше на чиновниците да седнат на санката, придржувајќи ги за лактите, за да не се лизнат на замрзнатиот тротоар, а Бернатова веќе седнатите господа, додека си ги обвиваа нозете со прекривката, ги посипа со потоци од поплаки за лошите станари, за бандите на варшавските крадци, коишто провалуваат во куќите дури и преку ден, како и за суровите студови, поради кои прозорците однатре намокрени се искривуваат, а цевките пукаат во сидовите, и ниедна хидраулика, ниту канализација, не издржува долго во земјата; на крајот жестоко ги убедувааше дека одамна се сомневала во мене за различни престапи и подлости, и несомнено би ги известила соодветните власти, доколку не беа илјадниците грижи натрупани во нејзината глава – сè додека возачот не швркна со својот камшик зад плеќите на Кирил и коњите ја повлекоа санката налево, принудувајќи ја жената да отстапи, и така тргнавме на пат кон варшавската делегатура на Министерството за зима, кон некогашната Палата на краковските бискупи, улица Медена 5, аголот на Сенаторска.

Пред да завртиме од улицата Кошикова на Маршалска, почна да профрлува снег; ја навлеков капата врз ушите. Во своите дебели бунди и полуцилиндри, службениците беа налик на корупки од орев, сместени на ниските клупи на санката, Иван покрај мене, Кирил со грбот кон извосчикот, потсетуваа на бумбарите-лепешкари, коишто ги бев видел во Зигмунтовиот учјебник: дебели, овални трупови, кратки пипци, мала глава, сè гланц-црно, затворено во геометриската симетрија на елипсите и круговите. Формата толку блиска до идеалот на топката самата отскокнува од светот. Гледаа пред себе со незаинтересиран поглед, со стиснати усни и бради високо подигнати поради крутите крагни, млитаво предавајќи му се на движењето на санката. Мислев дека нешто ќе дознаам од нив по патот. Мислев дека

ќе почнат да бараат давачки за наклонетоста, за недостигот на брзање и итност. Молчеа. Да ги прашам – како? за што? Ќе се престорат дека не слушаат. Снегулки од леплив снег се виореа помеѓу нас. Си ги прибрав студените дланки во ракавите на кожувот.

Во Француската слаткарница светеа светлата, електричниот блесок кој биеше низ големите прозорци околу силуетите на минувачите плетеше ореоли од волна. Слабото сонце требаше да стои уште далеку на небото, но како и обично над градот висеа тешки облаци, запалени беа дури и канделабрите – мошне високи, со спирално завиен врв. Свртевме на север. Од слаткарницата Островски, кај крстосницата со Прекрасна, претрчуваа девојчиња во црвени плаштови и бели пелерини со качулки, нивната смеа на миг се проби над уличниот цагор. Се сетив на недовршеното писмо до госпоѓицата Јулија и нејзиното последно крик-прашање. Покрај Островски, кај Ведел, со Фредек и Кивајс се договаравме на карташки вечери. Тука, веднаш зад киното „Сокол“, кај Калка, Милиот принц изнајмуваше соба за ноќни сесии. Доколку би ја кренал главата и би погледнал налево, над полуцилиндарот на Иван, тогаш би го здогледал прозорецот на вториот кат на зградата со број 71, прозорецот низ кој падна Фредек.

На крстосницата со Новогроцка висеше дебела крава примрзната за уличниот фенер, тетива од темен мраз ја поврзуваше со врвот на елевацијата на четирикатната зграда. Кравата мора да потекнуваше од последното водење на стока до касапницата во Охота, зимовниците сè уште ја немаа заклано. Во перспектива на улицата, над покривот на зградата „Сфинкс“, се оцртуваше сино-црно гнездо лед, голем тромб мраз тврд како дијамант, поврзан со мрежа од ледени нишки, мразулци, огради и столбови со зградите по двете страни на Маршалска и Златна – со зградите, ламбите, костурите на замрзнатите дрвја, балустрадите на балконите, еркерите, врвовите на куполите и куличките, атиците и оцаците. Киното „Сфинкс“ очигледно уште одамна било затворено; на највисоките катови не гореа светла.

Санката забави кога ја минавме Новогроцка. Возачот покажа нешто со камшикот. Пред нас се качуваше кола на тротоарот. Кирил се обрсна зад себе. Се наведнав надесно. На крстосницата со Ерусалимските алеи стоеја двајца полицајци, кои со помош на свирчиња и извици го отстрануваа сообраќајот од средината на коловозот – над коловозот штотуку мрзнеше февруари.

Неколку минути стоевме во место поради застојот предизвикан од него. Обично февруарите се преместуваат над покривите, во градовите поретко слегувајќи до земјата. Дури и од таква оддалеченост ми се чинеше дека ги чувствувам брановите студенило коишто извираа од него. Се стресов и махиално ја пикнав брадата во крагната од кожувот. Чиновниците од Министерството за зима си разменија погледи. Иван погледна во својот часовник. Од другата страна на улицата, зад столбот за огласи, облепен со плакати коишто ја рекламираа борбата на борачите во циркусот во Окулник, маж облечен како Англичанец поставуваше архаичен фотографски апарат за да го слика овој февруари; фотографијата сигурно и онака нема да излезе во весникот, бидејќи ќе биде конфискуван од страна на луѓето од Медена. Иван и Кирил не ни му обрнаа внимание.

Овој февруари беше исклучително пргав, пред стемнување треба да стаса да премине од другата страна на Маршалска, ноќеска да се искачи над покривите, а до петок да успее да стигне до гнездото над кино-театарот. Кога минатата година мразникот преминуваше од Прага до Замокот преку Александрискиот мост, мостот беше затворен речиси два месеца. Меѓутоа овој глацијал – да почекам петнаесетина минути и сигурно би можел да го видам неговото движење, како мрзне од едно на друго место, се преместува во мразот, со мраз, од мраз до мраз, како по него се распукува една, потоа друга кристална нишка и полека се распрснуваат сино-бели прашинки, минута, крц, две минути, крц, ветерот ги

носи заедно со снегот полесните откrhoци, но повеќето од нив се вмрзнуваа во црната санта, којашто зад овој февруари ја смрзнуваше уличната кал, мраз од мраз; и таа патека на рапавата смрзнатина, како трага од слуз на полжав, се протегаше неколку десетици метри на исток од Ерусалимските алеи, и по тротоарот, и по елевацијата на хотелот. Остатокот веќе зимовниците го разбиле или самиот се одмрзнал; вчера попладне термометарот кај Шницер покажуваше пет степени над нулата.

Овој февруари не се движеше по права линија, ниту пак не се задржуваше на иста висина над калдрмата (вмрзнувајќи се и под површината на земјата). Пред три-четири часа, проценувајќи според здробената архитектура на мразот, овој февруари почнал да ја менува траекторијата: дотогаш се преместувал едвај еден метар над средината на улицата, но тогаш, пред три часа, тргнал по остра парабола нагоре, над канделабрите и врвовите на смрзнатите дрвја. Ги видов низите стројни сталагмити оставени од него, блештеа од рефлектираниот болскот на светилките, од рефлексите на колоритните неонки и на светлата коишто биеја низ прозорците и излозите. Низата прекинуваше над трамвајските шини – глацијалот со сета своја тежина беше надвиснал на свездената мрежа од мразоструни, оптегнати хоризонтално и вертикално, кон фасадите на зградите на аголот. Под него можеше да се влезе, доколку би се нашол некој толку луд.

Иван му кимна на Кирил и тој се симна од санката со неволна гримаса на лицето, порученето од студот кој штипеше. Можеби ќе имам среќа, си помислив, можеби ќе задоцниме, комесарот Прајс веќе ќе излезе на вечерата договорена со генерал-мајорот, па на Медена ќе бакнам врата. Ти благодарам, Боже, за тој мразулец-чудовиште. Се преместив на клупата, потпирајќи го рамото на наслонот на санката. Дотрча весникарот – „Хирохито² е победен!“, „Специјален експрес, Мјежов триумфален!“ – одмавмав со главата. За време на застој во центарот веднаш се создава навалица, се појавуваат улични трговци, продавачи на цигари и светена вода, светен оган. Полицајците ги бркаа минувачите подалеку од глацијалот, но сепак тие не можат да се грижат за сите. Банда палавковци се прикраде од страна на ресторанот Брисемајстер. Најхрабриот, со лице обвиткано со шал и со дебел, нескладни ракавици, дотрча на петнаесетина чекори до глацијалот и во него фрли мачка. Мачката леташе во висок лак, раширувајќи го шепите, ужасно пискајќи... веднаш прекина страшниот писок. Веројатно врз него падна веќе мртва, за полека да се стркала во снегот, смрзната до коска: ледена скулптура на мачка со раширени екстремитети и опашка исправена како стап. Момчињата отрчаа, дури виејќи од смеа. Евреин со локни коишто му висеа покрај слепоочниците, им се закануваше од прагот на златарницата Епштајн, жестоко пцуејќи на јидиш.

Во меѓувреме Кирил начека еден постар полицаец и, зграпчувајќи го за лакот за да не се оддалечи во потера по минувачите, со придушен глас почна нешто да го убедува, но со забележлива помош на енергичните гестови на другата рака. Полицаецот одмавнуваше со главата, креваше рамена, си ја чешкаше главата. Помладиот од полициската двојка му подвикнуваше на партнерот, мрдни, помогни! На Ерусалимските алеи две санки се влечеа за плазовите, создавајќи уште поголема мешаница, возилата се качуваа на тротоарите, пешаците, пцуејќи на полски, руски, германски и еврејски, бегаа од пред тркалата и копитата, пред складот за вино на замрзнатото блато се струполи госпоѓа со пропорции на двокрилен плакар, тројца центлмени правеа напори да ја кренат, побрза да ѝ помогне и еден дебел офицер, и така четворицата ја креваа, еднаш – падна – вторпат – падна – третпат – веќе половина улица прскаше од смеа, а женичката, поцрвене како вишна, ужасно пискаше, мавтајќи со дебелките ноциња во малечките чизмички... Ништо чудно што дури на звукот од удар во плех и тресок на дрво коешто се распукнува, погледнавме назад

² Хирохито – цар на Јапонија, којшто владеел од 1926 до 1989. Тој бил цар којшто најдолго владеел во историјата на Јапонија.

кон раскрсницата. Автомобил се удри со кола на јагленар; еден коњ падна, едно тркало испадна. Полицаецот го оттурна Кирил и се стрча кон судирот. Заробен во внатрешноста на автомобилот со покрив, возачот почна да ја притиска сирената за тревога; покрај тоа, нешто пукна под маската на болидот, како пушка да пукна. Тоа веќе беше премногу за сивиот коњ впрегнат на санката покрај нас. Преплашен, јурна напред, право кон глацијалот. Санкарот го зграпчи водилото, но и самиот коњ мора да почувствува во каков сид од студ влета – уште поенергично клоцна настрана, вртејќи ја санката во место. Дали плазот закачи на тротоарот? Дали сивчо се лизна на црната лизгалица? Веќе стоев во министерската санка, заедно со Иван набљудувајќи ја несреќата над редицата возила пред нас, но сето тоа се случуваше бргу, премногу неочекувано, премногу движења, извици, светла и сенки. Се преврте сивчо, се преврте и санката којашто ја влечеше, од неа падна товарот, петшеснаесет полни бинлаци во кошови со струготини, кошовите и бинлаците се стркалаа на средина на крстосницата, дел од нив мора да се скршија, бидејќи по ледот се разлеа светкава светлозелена течност – нафта, си помислив – и веќе избувна оган, од што, дали од електричните искри на автомобилот, фрлена цигара или од ударите на поткованите копита по калдрмата, не знам. Лазурен пламен потскокнуваше по целата широчина на вирот, високо, сè повисоко, на метар, метар и половина во висина – речиси достигнувајќи ја замрзнатата воздушна мрежа на виснатиот февруари.

Фотограф, подгрбавен над апаратот, полека, методично штракаше слика по слика. И потоа што на нив ќе види, што ќе се зачува на стаклото и ќе се отслика на хартија: снег – снег – бледите ореоли на канделабрите – црно блато, црна калдрма, црно небо – сивите елевации на зградите во перспектива на широка клисура на градот – на прв план хаос од остри форми на возила блокирани во застојот – помеѓу нив и помеѓу човечките силуети болскоти блесок на чист оган, толку светол, што на тоа место фотографијата изгледа сосема неосветлена – а над него, над пламенот на белината побела од белина, во срцето на висечката арабеска на мразот, се распространува февруари, февруари, масивен гром од мраз, морска звезда од скреж, живо огниште на студот, февруари, февруари, февруари над крзнените шапки на жените, февруари над шапките и полуцилиндриците на мажите, февруари над коњските глави и покривите на возилата, февруари над неонките на кафеаните и салоните, продавниците и хотелите, слаткарниците и пилјарите, февруари над Маршалска и Ерусалимските алеи, февруари над Варшава, февруари над Руската Империја.

Потоа, кога одевме кон Саски и Кралска, покрај мртвата градина под многугодишната смрзнатина и столбовите накитени со мразулци, покрај кулата прекриена од снежни наноси и храмот на Саскиот плоштад, кон Краковското предградие, таа слика – оптичка илузија на слика и фантазија – постојано ме посетуваше, настојчив спомен со нејасно значење, видена, но неразбрана глетка.

Чиновниците полугласно си разменуваа нељубезни забелешки, возачот им врескаше на невнимателните минувачи; виулицата се намали, но стануваше сè постудено, здивот ми мрзнеше на усните, виснувајќи ми пред лицето во бел облак, испотените коњи се движеа во облаците од леплива влага – Кралскиот замок беше сè поблиску. Пред завојот во Медена, го здогледав над споменикот на Зигмунт: Замокот затворен во грутка темен лед – и големо гнездо на февруари над него. Виолетово-црната санта досегнуваше до половина од покривите на Стариот град. Во ведрите денови околу Големата кула можат да се видат бранови мраз, коишто стојат во воздухот. Недостасуваа степени на термометрите за да го измерат тој студ. Покрај огништата на границата од Предворјето на замокот жандарми чуваат стража. Кога од гнездата се измрзнува февруари, тогаш ги затвораат улиците. Генерал-губернаторот тука беше поставил кордон од војници од Четинаесеттиот малоруски полк, но во меѓувреме полкот беше испратен на јапонскиот фронт.

Покривот на Палатата на краковските бискупи, впрочем, беше ослободен од ледената инвазија. Во страничното крило на зградата, од страна на улицата Сенаторска, и понатаму имаше галантни дуќани – електрични рефлектори ја осветлуваа рекламата на Ексклузивните деликатеси на Николај Шелех и чаевите на Московскиот трговски центар на Сергеј Базилович Перлов – но, главното крило од страната на Медена, под рококовиот врв и во пиластрите со коринтски капители, му припаѓаше на Министерството за зима. Над двата премина на портата висеа црни, двоглави орли со круни од Романови³, изгравирани со ониксен тунгетит.

Стигнавме до внатрешното двориште, плазовите на санката зачкрипија по калдрмата. Чиновниците слегаа први, Иван веднаш исчезна низ вратата, поставувајќи си на носот цвiker; Кирил застапа на скалите, пред прагот, и ме погледна. Отворив уста. Тој крена веѓа. Го спуштив погледот надолу. Влеговме.

Возачот му ги зема кожувот и шапката, а вратарот ми подаде голема книга во која морав да се потпишам на две места, перото испаѓаше од смрзнатите прсти, може да се потпишам за почитуваниот господин, не, јас, јас сам. Неписмен народ исто така ги посетува ходниците на началништвото за Зима.

Тука сè блескаше од чисто: мермерот, паркетот, стаклата, кристалите и виножитното ладнезо. Кирил ме спроведе по главното степениште, преку два секретаријата. На сидовите, под портретите на Николај II Александрович⁴ и Петар Рапацки, висеа сончеви пејзажи на степа и шуми, пролетен Санкт Петербург и летна Москва, од времињата кога пролетта и летото сè уште имаа пристап до нив. Персоналот не ги подигнуваше главите од бироата, но видов како советниците, референтите, бирократите и писарите крадешкум ме проследуваат со поглед, а потоа си разменуваат меѓусебно чудни погледи. Кога завршува работното време за службата? Министерството за зима никогаш не заспира.

Извонредниот комесар Прајс В.В., имаше простран кабинет со старинска печка и неактивен оаќ, а високите прозорци гледаа кон Медена и Предворјето на замокот. Кога влегов, на прагот разминувајќи се со Иван, кој очигледно веќе ме беше најавил, господинот комесар се врткаше покрај самоварот, завртен со грбот. И самиот имаше фигура на самовар, набиен, крушковиден труп, и мала, ќелава глава. Се движеше со френетична енергија, дланките му трепереа над масата, стапалата не престануваа да му танцуваат, чекор лево, чекор десно – бев сигурен дека нешто си потпевнува под нос, дека се смешка под нос, а од руменото лице во светот гледаат весели очиња, не се брчка мазното чело на комесарот за Зима. Во меѓувреме, бидејќи не се вртеше, јас стоев кај вратата со рацете зад грбот, и му дозволував на топлиот воздух да ми ги исполнува белите дробови, да ми ја измива кожата, да ми ја растопува згуснатата крв во жилите. Во кабинетот беше речиси жешко, големата, колоритно обоена фајансова печка не истинуваше ниту на миг, најпосле стаклата толку се запарија, што низ нив можев да ги видам само замачканите виножита на уличните светилки, коишто чудно се прелеваа и разливаа по стаклото. Тоа е прашање на голема политичка тежина, за во Министерството за зима никогаш да не владее студ.

– Па, зошто не седнувате, Вјењедикт Филипович? Седнете, седнете.

Румено лице, весели очиња.

Седнав.

Воздивнувајќи длабоко, пропадна од својата страна на бирото, гушкајќи го во дланките филцанот со топол чај. (Мене не ме почести). Кратко тука служел, бирото не било негово,

³ Романови – руско благородничко семејство, династија на цареви коишто владееле со Руската Империја од 1613 до 1917 година.

⁴ Николај II Александрович – Николај II Александрович Романов, последниот цар на Руската Империја, којшто владеел од 1894 до 1917 година.

зад него изгледал како дете коешто си игра министер, секако мебелот би го сменил. Мора штотуку да го испратиле овде, го испратиле извонредниот царски комесар – од каде? Од Петербург, од Москва, од Екатеринбург, од Сибир?

Длабоко земав воздух.

– Ваше благородие, дозволете... Дали јас сум уапсен?

– Уапсен? Уапсен? Како можела таква мисла да се создаде во вашата глава?

– Вашите службеници...

– Моите службеници!

– Доколку би добил покана, јас сигурно самиот би...

– Зар не ве поканија љубезно, господине Ѓерославски? – Тој најпосле правилно го изговори презимето.

– Мислев...

– Боже мој! Уапсен!

Забрвта.

Си ги сплеткав дланките на коленото. Полошо е отколку што си мислев. Не ме носи во заздана. Високиот царски функционер сака да п о р а з г о в а р а со мене.

Почна од бирото да вади документи. Извади дебел плик со рубли. Извади печати. Пот течеше по мене под облеката.

– Такааа. – Прајс гласно шмркна од чајот. – Ве молам да го примите моето сочувство.

– Молам?

– Минатата година починала вашата мајка, така?

– Да, во април.

– Останавте сами. Тоа е тажно. Човек без семејство е како... да, сам е. Тоа е лошо, леле, лошо. – Го сврте листот, шмркна, сврте уште еден.

– Имам брат – промрморев.

– Да, да, брат на другиот крај на светот. Каде отиде, во Бразил?

– Перу.

– Перу! Што прави тој таму?

– Гради цркви.

– Цркви! Сигурно често ви пишува.

– Па, почесто од мене.

– Убаво. Му недостигате.

– Да.

– Вие не тагувате?

– По него?

– По семејството. Кога последен пат слушнавте за татко ви? – Лист, лист, шмркот.

Татко ми. Знаев. За што друго можеше да се работи?

– Не кореспондираме, ако прашувате за тоа.

– Тоа е ужасно, ужасно. Не ве интересира дали воопшто е жив?

– А жив е?

– А! Дали Филип Филипович Ѓерославски е жив! Дали е жив! – Дури потстана од своето оперско биро. Покрај сидот стоеше голем глобус на лесна сталажа од мокро ладнезо, а на сидот висеше мапа на Азија и Европа; го заврте глобусот, тресна со дланката по мапата.

Кога повторно погледна во мене, на буцкастото лице немаше останато ни најмала трага од неодамнешната веселост, темните глаза гледаа со клиничка внимателност.

– Дали е жив – шепна.

Ги крена пожелтените документи од бирото.

– Филип Герославски, син на Филип, роден во илјада осумстотини седумдесет и осмата година во Вилкувка, во Пруското Кралство, во Источна Прусија, лицбарска око-лија, од илјада деветстотини и петтата година руски поданик, маж на Еулагија, татко на Болеслав, Бенедикт и Емилија, во илјада деветстотини и седмата осуден на смрт заради учество во заговор за убиство на Неговото Императорско Величество, како и за вооружен бунт; ну, по пат на смилување, казната му била заменета на петнаесет години робија со лишување од правата и одземање на имотот. Во илјада деветстотини и седумнаесеттата година бил ослободен од остатокот на казната, принудувајќи го на жителство во границите на амурската и иркутската генерал-губернија. Не напишал? Никогаш?

– На мајка ми. Можеби. На почетокот.

– Но, сега? Во последно време? Од седумнаесетта? Воопшто?

Слегнав со рамената.

– Сигурно самиот добро знаете кога и на кого тој му пишува.

– Не биди безобразен, младичу!

Срамежливо се насмевнав.

– Се извинувам.

Долго ме набљудуваше. На прстот од левата рака имаше прстен со некаков темен камен во преградка на драгоцен тунгетит, со изгравирани амблем на Зимата; потчукнуваше со прстенот по површината на бирото, чук, чук, парните удари беа послани.

– Завршивте на Императорскиот универзитет. Сега со што се занимавате?

– Се подготвувам за докторат.

– Од што се издржувате?

– Давам часови по математика.

– И многу заработувате од тие часови?

Бидејќи веќе се бев насмевнал, сега ми преостана да го спуштам погледот врз испреплетените дланки.

– Многу, не многу.

– Вие сте чест гостин кај лихварите, сите Евреи на Налевки ве знаат. И на самиот Абјезер Блумштајн му должите над триста рубли. Триста рубли! Вистина е тоа?

– Доколку вашето благородие ми каже за каква работа сум преслушван, тогаш можеби полесно ќе ми биде да признаам.

Чук, чук, чук, чук.

– А можеби вие навистина сте извршиле некаков престап, па овде така од страв се потите, а?

– Ваше благородие, можете ли да ги отворите прозорците.

Застана над мене; дури не мораше ни специјално да се наведнува за да ми говори директно во увото, најпрво со шепот, потоа со брмчелив војнички тон, на крајот речиси со крик.

– Вие сте коцкар, мој Бенедикте, закоравен карташ. Што ќе добиете, веднаш го губите – што ќе заработите, губите – што ќе позајмите, губите – што ќе се изгребете од пријателите, губите – веќе немате пријатели – веќе ништо немате, а и тоа го губите, сè губите. Бриц, бакара, табланет, покер, секој начин е добар. Еднаш добивте половина пилана – ја загубивте истата ноќ. Морате да губите, не умеете да станете од масата, додека толку целосно не се загубите, што веќе никој со вас нема да сака да игра. Веќе никој со вас не сака да игра, Вјењедикт Филипович. Веќе никој не сака да позајмува. Се задолживте за две години однапред. Болеслав не ви пишува, вие му пишувате, молите за пари, но тој веќе не испраќа. На татко ви не му пишувате, бидејќи татко ви нема пари. Сакавте да се ожените, но непипшаниот дедо како куче ве шутна кога

го вложивте и го прокоцкавте чеизот на свршеницата. Барем еднаш да си ја чукневате главата, како што на благородник му прилега, но нема да си ја чукнете, туф, каков ли сте вие благородник, ѓубре!

Извинувачки се смешкав.

Комесарот Прајс воздивна, потоа пријателски ме потапка по рамото.

– Ама не плашете се, ние се знаеме и со ѓубриња. Тоа ништо не е што вас родениот татко толку ве интересира колку што царот на Јапонија го интересира оризовата арпа – затоа, пак, ве интересираат илјада рубли! Нели? Илјада рубли ве интересираат како... да, многу ве интересираат. Ние ќе ви дадеме илјадарка, а потем можеби и втора илјадарка, доколку добро се покажете. Ќе појдете да го посетите татко ви.

Тука замолкна, очигледно чекајќи го мојот одговор. Бидејќи не го дочека, се врати зад бирото, кај топлиот чај (малку истина, па сега подолго и погласно го шмркаше), кај цигарите и печатите. Со масивно перо стави потпис на некој документ, удри еден печат, па уште еден; задоволен, ги протри рачињата и се оптегна во кожената фотелја.

– Овде имате пасош и направлјеније до нашата делегатура во Иркутск, тие за вас ќе се погрижат на лице-место. Веднаш ви купиле билет, утре заминувате за Москва, инаку нема да стасате на Сибирскиот Експрес – денес е први јули, билет имате за петти, поаѓање во десет навечер од Јарославската железничка станица, во Иркутск ќе бидете на единаесетти, а таму ќе ве качат во Студената железница кон Кежма. Тука имате илјада, потпишете. Купете си некаква облека во која би изгледале како човек! А доколку би ви дошло на ум да ги земете парите и сè да загубите – всушност, губете, само да стасате до Бајкал. Ајде, потпишувајте!

Илјада рубли. Што сакаат тие јас таму да сторам? Да ги извлечам од татко ми имињата коишто не ги предал на судењето? Само зашто за тоа ми се обраќа Министерството за зима, а не Министерството за внатрешни работи?

– Ќе појдам – реков – ќе го посетам татко ми. И што? Толку?

– Ќе поразговарате со него.

– Ќе поразговарам.

– Доколку поразговарате, па, тоа веќе ќе биде добро.

– Не разбираам што вашето благородие...

– Не испраќал писма, а секако, тоа вас не ве чудело. – Комесарот Прајс ја отвори папката подврсана во сукно и корици од желкин оклоп. – Иркутск ни пишува... Тој бил геолог, така?

– Молам?

– Филип Филипович студирал геологија. И во Сибир не престанал да се интересира за геологијата. Тука ми соопштуваат... Од почекот бил многу блиску, неговиот одред го земале во втората или третата експедиција, што отишла таму пролетта илјада деветстотини и десеттата. Поголемиот дел загинале од премрзнатост. Или замрзнале на место. Тој преживеал. Потоа се вратил. Кај нив. Јас во тоа не верувам, но овде така ми пишуваат. Издадоа наредба, дадоа пари, па тогаш испраќам човек. Вашиот татко разговара со февруарите.

За тоа што не може да се искаже

Со мојот живот раководи принципот на срамот.

Човек го запознава светот, го запознава јазикот за опис на светот, но не се запознава себеси. Повеќето луѓе – речиси сите, како што сметам – до смртта нема да го научат јазикот на којшто би можеле да се опишат себеси.

Кога за некого велам дека е кукавица, тоа значи оти сметам дека тој се однесува кукавички – тоа не значи ништо повеќе, бидејќи секако нема да му сирнам во длабочината на душата и нема да дознаам дали е кукавица. Сепак, тој јазик не можам да го употребам за да се опишам самиот себеси: во опсегот на моето искуство јас останувам единствената личност за која нејзините зборови, чинови и отстапки, претставуваат едвај блед и всушност случајен одраз на она што се крие под нив, што ја претставува нивната причина и извор. Постојењето на овој извор непосредно го доживувам во времето кога за дел од моите постапки воопшто не сум свесен, а сите ги восприемам на нецелосен, искривен начин. Самите секогаш последни дознаваме каков идиот во друштвото сме направиле од себеси. Подобро ја знаеме интенцијата на нашите чинови, отколку овие чинови. Подобро знаеме што сакавме да кажеме, отколку навистина што кажавме. Знаеме кој сакаме да бидеме – не знаеме кој сме.

Јазикот за опис на нашите постапки постои, бидејќи таа реалност ја искусуваат мноштво луѓе и можат меѓу себе да продискутираат за нечија демонстративна љубезност или нечија *faux pas*. Јазик за опис на мене самиот не постои, бидејќи таа реалност не ја доживува никој друг освен јас.

Тоа би бил јазик за употреба на една особа, неискажлив, незапислив. Секој мора самиот да го создаде. Повеќето луѓе – речиси сите, убеден сум – до смртта на тоа не се одлучуваат. Единствено во себе си ги повторуваат туѓите описи на сопствената личност, искажани на овој деривиран јазик – на јазикот од втор вид – или си замислуваат што на тој јазик за себе би кажале, доколку би им било овозможено однатре да се видат себеси.

За било што за себе да кажат, мораат самите за себе да се сторат туѓинци.

Со мојот живот раководи принципот на срамот. Немам подобри зборови за да ја искажам таа вистина.

Просјакот ја испружува дланката во молитвен гест, имам пари, можам да му дадам, макар пет, макар две, макар една копејка, никој друг не гледа, само ние двајца сме, јас и просјакот – не му давам ништо, се завртувам и бргу заминувам, вовлекувајќи ја главата меѓу рамената.

Кој ја скрши теглата со слатко? Мајка ми го повишува гласот. Кој го сторил тоа? Јас не и немам поим дали виновен е Болек, дали Емилка, но мајка ми прашува уште еднаш, и уште еднаш, и тогаш решително покажувам кон Болек. Тој.

Смеа во друштвото, сите го исмејуваме заедничкиот пријател, којшто сега тука со нас, се разбира, го нема, еден по еден ги оживуваме спомените на неговите компромитации и слабости. Станувам, не се смеам, намуртени веѓи и стиснати усни, станувам и – како не ви е срам!

Една убавица се лепи до мене, ми паѓа во прегратки, ми се наведнува на градите, на skutot, кога пајтонот забавува и застанува пред портата на зградата, каде што изнајмувам соба со Кивајс, Кивајс е кај некои далечни роднини во провинција, собата е слободна, пијаната девојка се смешка, гризајќи ми го копчето од сакото – пајтонцијата се врти, ми намигнува, да ви помогнам, почитуван господине? Ужаснат погледнувам. Му тутнувам во раката стуткана рубља. Однеси ја курвава каде што сака! Ја оттурнувам од себеси дјевушката, излегувам од пајтонот и исчезнувам во длабочината на темната порта.

Во шумата, зад селото на дедо ми, во дупка покрај потокот лежи мрша од срна. Подгризана од грабливци и мршојадци, под црн балдахин од муви. На никого не кажувам, доаѓам секое утро и секоја вечер, бодам со стап, превртувам, разгледувам, како одново ја лазат инсекти, како месото ја менува бојата, а од телото испливуваат темни течности, полека впивајќи се во земјата. Каде минувам толку време, прашува дедо ми. Лажам. Гледа дека лажам. Каде одам, прашува. Молчам. Ме шиба со ременот. Плачам. Не ја кажувам

вистината, ништо не кажувам. Цело лето одам низ шумата, барајќи мртви животни. Со себе носам дебела прачка, како боздоган. Ги бијам мршите со таа прачка, во замелушувачки занес, дури гнилеж излегува од коските. Еве ти! Еве ти! Еве ти!

Осумнаесет и седумдесет и четири! Осумнаесет и седумдесет и четири! Панаѓурскиот викач си го дере грлото, огласувајќи ги победничките броеви. Сите купивме лозови, влегувајќи на панаѓурот. Расмеани, црвени од студот и сливовата, сега ги бараме талончињата по џебовите. Го наоѓам, го вадам. Осумнаесет и седумдесет и четири! Глумејќи големо разочарување и бес, ги газат лозовите во калта, го преколнуваат баксузот и му се потсмеваат на глупчото, којшто не доаѓа по добивката. Го парчосувам победничкиот лоз и го правам истото што и тие.

Ноќе, кога никој не гледа, вежбаам страшни гримаси, ококорување очи и покажување заби, премногу дивјачки за да можат било што да значат во говорот на човечката физиогномија; страшни гримаси, а исто така и апсолутно мртвило на лицето, неподвижност на најситните мускулчиња на черепот, која на дневна светлина и пред луѓе никогаш не умеам да ја достигнам, тогаш немам контрола над гримасите на лицето. Ноќе, кога спијам, под клепките гледам шема, како од пожолтените гравури на Зига, анатомска шема на ова предавство: десетици тврди конопни конци, провлечени под кожата на образите, веѓите, подбрадокот, усните; а другите краевии на тие конци ги држат луѓето коишто ме опкружуваат, во дланките, помеѓу забите, заврзани на синцирчињата на часовниците и за копчињата на манжетните, на прстените, на свиоците од бастуните и чибуците на лулињата, некои самите ги имаат сошиено во мимичните мускули, или во срцето, директно низ градите и градната коска. Потем гравурата оживува – ден е – раздвижено е – луѓе – јас – се насмевнувам – се насмевнувам – се насмевнувам.

...

Се сеќавам на постапките, се служам со другиот јазик...

Морам самиот за себеси да станам туѓинец.

Бенедикт Ѓерославски беше добро дете. Кој не би сакал да има такво дете? Беше умен – секогаш ги слушаше родителите, ги слушаше постарите, не се одсиваше непрашан, не беше немирн, не се тепаше со други деца, пред да заспи се молеше, на училиште имаше најдобри оценки. Другите момчиња скитаа по градот, времето го минуваа по улиците – тој читаше книги. Другите момчиња ги сиркаа девојчињата и се караа со сестрите – тој сестра си ја учеше букви. Си ги миеше ушите. Им се поклонуваше на соседите и пријателите. Не си чепкаше нос, не покажуваше со прст. Не се разболуваше. На родителите не им правеше проблеми. Кој не би сакал да има такво дете?

Кога наврши седумнаесет години и се запиша на Царскиот универзитет, тој сретна други коишто беа добри деца.

Се распознаа по насмевките.

Дали веќе беше предоцна? Дали можев да се повлечам – да се повлечам кон што, кон кого, кон каков јас? Нема ниеден миг во минатото, којшто чудесно заменет, би го завртел текот на мојот живот, никаква катастрофа којашто би ми се случила, поради што сум поинаков, отколку што би требало да бидам; ништо такво не можам да посочам.

Впрочем, сосема е обратно: до каде и да досегнам со спомените, секогаш под тенката епидерма на моите зборови и чинови го пронаоѓам истиот тој принцип, мускулот на немирот, надежта и одвратноста, напрегнат во истиот тој правец, како кога имав три, тринаесет и дваесет и три години. Не чувство, нешто друго, не мисла – бега, се измолкнува, излизнува, нематеријално, неописливо – стој! погледни ме во очи! – ти, ти – ќе те наречам Срам, макар што не си тоа, ќе те наречам Срам, бидејќи нема подобри зборови во меѓучовечкиот јазик.